

KONTINUITET TRADICIJE DOVA U OLOVU: OD KURBAN-KAMENA DO ŠEHIDSKOG MEZARJA U SOLUNU

Elvir DURANOVIĆ

Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka
duranovic@iitb.ba

SAŽETAK: Na području Olova do današnjih dana održala se tradicija *dova* na određenim mjestima važnim za lokalnu muslimansku zajednicu. Tradicionalne olovske dove uz obrednu imaju izrazitu društvenu ulogu i značaj, tako da je svako muslimansko mjesto koje se protokom vremena dovoljno razvijalo, izgradnjom mesdžida ili džamije željelo imati svoju dovu. S tim u vezi, novoformirane dove datumski su se obično vezale za dan otvaranja džamije ili, kao što je to slučaj Šehidske dove u Solunu, za dan ukopa prvog pripadnika Armije Republike Bosne i Hercegovine u šehidsko mezarje. Autor u ovom radu, na osnovu terenskih istraživanja i objavljene građe, predstavlja tradicionalne olovske dove koje su se održavale do Agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995) i novoformirane dove, čime se potvrđuje kontinuitet ovog vjerskog fenomena na području Olova.

Ključne riječi: *dova, dovište, Olovo, Petrovići, Kurban-kamen, Solun, Šehidska dova*

Osnovne karakteristike olovskih dova¹ (dovišta)

Općenito uzevši, *dovište* može biti svako mjesto na kojem se uči dova. U bosanskohercegovačkom kontekstu pod *dovištem* se podrazumijeva mjesto izvan vjerskih ustanova, obično u prirodi, na kojem se u tačno određeno vrijeme okupljaju muslimani predvođeni svojim vjerskim autoritetima i tu,

uz niz drugih vjerskih obreda, uče zajedničku dovu.² Sva bosanskohercegovačka dovišta, pa i olovska, odlikuju se s tri temeljne karakteristike. To su: lokacija, obredi i datumi održavanja. Uzimajući u obzir mjesta aktivnih, i za vrijeme socijalizma zabranjenih, dovišta u Bosni i Hercegovini, može se govoriti o tri osnovne lokacije na kojima se održavaju dovišta:

1. Dovišta pored kršćanskih svetih mjesta i srednjovjekovnih nekropola;
2. Dovišta pored muslimanskih historijskih i duhovnih središta;
3. Dovišta pored prirodno-geografskih fenomena: pećina, izvora i vrhova planina.

Dovišta ili *dove* u olovskom kraju također se nalaze na ili pored neke od pomenutih lokacija. Naprimjer, dova pored Kurban-kamena nalazi se na lokaciji koja je, prema narodnoj tradiciji, direktno povezana s historijom muslimana ovog kraja.

¹ Na području Olova umjesto uobičajenog termina "dovište" više se koristi termin "dova" koji u ovom radu uz značenje molitva ima i šire značenje svečanog

vjerskog događaja koji se završava učenjem dove – molitve.
² Šire o dovištima u Bosni i Hercegovini vidi: (Duranović, 2018)

Dolaskom na ovu dovu evocira se uspomena na sultana Mehmeda El-Fatiha koji je, prema predanju, na ovom mjestu žrtvovao kurban povodom Kurban-bajrama, zbog čega je lokalitet i prozvan Kurban-kamen. (Husić, 2016:61-71) Osvojenjem Bosne u vrijeme sultana El-Fatiha stvorene su mogućnosti za intenzivnije širenje islama u Bosni i Hercegovini. U tom smislu, Kurban-kamen predstavlja historijsko čvorište za muslimane olovskog kraja i ugaoni kamen njihovog vjerskog identiteta.

Dovište u Petrovićima, pak, nalazi se na proplanku u neposrednoj blizini srednjovjekovne nekropole stećaka i šehidskog nišana. Iako za ovo dovište među današnjim muslimanima nije sačuvana nikakva usmena tradicija, zasigurno se može govoriti o njegovom predislamskom porijeklu. Naime, početkom XVII stoljeća u defteru Bosanskog sandžaka iz 1604. godine spominje se naselje Petrovići u nahiji Olovo. U naselju je tada živjelo 38 stanovnika i svi su muslimani, sinovi muslimana. (Kupusović, 2000, 266-267) Krajem osmanskog perioda 1879. u Petrovićima je živjelo 85 stanovnika i svi su također bili muslimani. (Glavni, 1879:19) Naselje se u narednom periodu širilo tako da je 1991. godine u Petrovićima popisano 266 stanovnika, od čega su 262 bili muslimani i 4 Srbi (Nacionalni, 1993:81), vjerovatno učitelji ili šumari. To znači da je proces širenja islama na ovom području bio završen u XVI stoljeću, a na predislamske stanovnike ovog mjesta upućuju nazivi baština koje su prešle u ruke njihovih potomaka muslimana ili doseljenika muslimana. Ovo navodimo s ciljem da ukažemo na činjenicu da nakon širenja islama u ovom selu nemuslimani ni na koji način nisu utjecali na toponimiju ovog kraja, odnosno na tradiciju održavanja dovišta pored srednjovjekovnih stećaka u Petrovićima. Iako se u neposrednoj blizini dovišta nalazi šehidski mezar s imponantnim nišanima, što može ukazivati i na muslimansko porijeklo, zbog

Kurban-kamen u Olovu

Srednjovjekovni stećak u Petrovićima. Iza njega je proplanak na kojem se uči dovi

blizine stećka lociranog uz proplanak na kojem se uči dova, geneza ovog dovišta najvjerovatnije seže u doba prije islama.

Olovske dove spadaju u kategoriju kalendarskih dovišta u Bosni i Hercegovini koje samo u rijetkim prilikama imaju isključivo obrednu notu. U većini dovišta ovog tipa obredno i društveno, sveto i profano, neraskidivo su povezani i međusobno prožeti na takav način da se nije znalo da li je važniji molitveni dio od socio-ekonomskog. (Duranović, 2018:281-284) Takav je slučaj i sa olovskim dovama. Kako bilježi Azmir Muftić, obredni dio na olovskim dovama ranije se obično sastojao od klanjanja podne namaza u džematu, nakon čega bi imam održao predavanje, a zatim bi

se proučila dova za dobru godinu, zdravlje, mir i rahatluk. (Navedeno prema: Behlulović, 2008:50)

U današnje vrijeme ovim sadržajima pridodat je mevludski program s učenjem odlomaka iz Kur'ana i ilahija. Nakon obrednog dijela, počinjao je teferić sa isključivo društveno-ekonomskom dimenzijom koja se sastojala od organizovanja tradicionalnih narodnih sportskih takmičenja: trčanja, bacanja kamena s ramena, konjskih trka i sl. Momci i djevojke su ašikovali, a igralo se i pjevalo do kasno u noć. (Behlulović, 2008:51-52)

Održavanje dobrih međurodbinskih, komšijskih i prijateljskih odnosa jedna je od najvažnijih funkcija olovskih dova, tako da se smatralo uvredom ako rodbina i prijatelji

jedni drugima ne bi došli na dovu.³ Napomenimo ovdje da su, za razliku od Ajvatovice ili recimo Karića, na olovске dove dolazili zajedno muškarc i žene.

Tačno utvrđeni datumi održavanja olovskih dova otkrivaju nam da se radi o dovištima čiji su se termini kontinuirano od postanka do današnjih dana određivali na osnovu dva datuma prema julijanskom kalendaru: Jurjevdanu, koji pada 6. maja i Aliđunu ili Ilindanu, koji je 2. augusta. Ova dva datuma bila su i ostala međaši na osnovu kojih se određuju termini svih dovišta u Bosni i Hercegovini.⁴ Ranije su se termini održavanja olovskih dova određivali isključivo prema Jurjevu i Aliđunu, pa je prva dova ranije bila u Petrovićima, a posljednja u Šaševcima u drugi utork po Aliđunu. Druga razdjelnica u određivanju datuma pojedinih dovišta u Bosni i Hercegovini su dani u sedmici. Dove su se u većini slučajeva održavale u određeni utork poslije Jurjeva ili Aliđuna. Takav je slučaj i s olovskim dovama koje su se također održavale utorkom. Tragajući za odgovorom zašto su se dove održavale utorkom, Behlulović Sakib u djelu *Zapis o rodnom kraju* donosi interesantno narodno predanje o tome: “Allah dž.š., kad je određivao dane, šta će u kome biti, utork je zaplakao, jer u njemu nema ništa. Allah je utorku rekao ti ćeš biti najveseliji dan od svih dana, u tebi će biti dove, od tebe će sve biti veselo i insan i hajvan. Pa je Allah naredio svojim robovima da čine dove utorkom, po brdima...i da traže nafaku i beričet. I zato nema fajde okretati dovu kako ko hoće, jer Allah ne prima dovu osim utorkom.” (Behlulović, 2008:52) Ovo predanje važno je s pozicije raspoznavanja predislamskih tragova unutar narodne religije Bošnjaka. Analizirajući narodnu tradiciju i sačuvana sujevjerja o utorku, dr. Muhammed Hadžijahić zaključio je kako je među Južnim Slavenima

bilo rašireno vjerovanje da je utork nesretan dan, te da su se dove ili molitve održavale na taj dan u cilju zaštite od zlih demona. (Hadžijahić i H.H.S, 1981:486) Dolaskom modernih vremena i uvođenjem radnih dana od ponedjeljka do petka kod većine dovišta došlo je do pomjerenja tereminā sa utorka na subotu i nedjelju, sedmične neradne dane. Iako se pojedine *dove* u Olovu i danas organiziraju utorkom, ipak se najveći broj *dova* u današnje vrijeme održava nedjeljom.⁵

Kontinuitet tradicije olovskih dova

Sociološkim jezikom kazano, čovjek je biće ukorijenjeno u tradiciju koja mu, s jedne strane, pomaže da očuva svoj identitet, dok s druge strane tradicija doprinosi formiranju jasne slike o trajanju u budućnosti. *Tradicijom* se, također, imenuju kulturni fenomeni koji, u situacijama velikih promjena, zbog svog značaja za identitet pojedinca, naroda ili nacije, treba da budu nastavljani, iznova valorizirani i sačuvani od zaborava. (Graburn, 2001:6) Budući da je u vrijeme velikih političkih, društvenih i ekonomskih promjena osnovna funkcija dovišta očuvanje sjećanja na određeni historijski događaj, epohu ili ljude, jasno je zašto je ova definicija važna. Olovске dove su kulturni i vjerski fenomen koji je, unatoč tektonskim poremećajima i velikim historijskim promjenama kao što je Agresija na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995), nastavio trajati snažno čuvajući od zaborava period prije islama i ljude koji su Bošnjacima na ovom području donijeli ono što je za njih i njihov identitet najvrednije – svetu vjeru islam.

Prkoseći vremenu, olovске *dove* su trajale, nekad s jačim, a nekad sa slabijim intenzitetom. Kontinuitet tradicije olovskih *dova* primijetan je

u svim segmentima koji karakterišu dovišta u Bosni i Hercegovini općenito. Tradicionalne olovске *dove* još uvijek se održavaju na istim lokalitetima na kojima su se održavale vijekovima ranije. U vezi s tim, interesantno je zapažanje Saliha Smajlovića koji je 15. jula 1984. godine na tradicionalnoj dovi u Čuništima zabilježio da u naselju postoji džamija, ali da se dova održava na planinskom proplanku u hladu lipā, pola sata hoda od sela. Smajlović potom piše kako je dova uspješno organizovana, ali da bi bilo efektivnije da se dova uči u selu, jer kako kaže: “...u tom slučaju bi se na ovoj lijepoj vjerskoj manifestaciji okupilo više džematlija.” (Smajlović, 1984:5) Iako su, dakle, postojali prijedlozi da se dove organizuju u mjesnim džamijama, kontinuitet lokacija većine tradicionalnih dova u Olovu održao se do današnjih dana.

Ni obredni dio olovskih dova nije se mnogo mijenjao. Već smo spominjali da se ranije obredni dio sastojao od klanjanja podne-namaza nakon kojeg bi se održalo predavanje i proučila dova. Zatim je u blizini dovišta započinjao teferič koji je trajao do kasno u noć. Smajlović je zabilježio da su softe i imami u Čuništima iza podne-namaza proučili nekoliko odlomaka iz Kur’ana, potom je održano predavanje poslije kojeg su svi imami naizmjenično učili dove moleći Allaha da pomogne ovom i drugim olovskim džematima. Ispod dovišta u Čuništima, na širokom prostoru pored rijeke Krivaje, upriličen je narodni skup i veselje na kojem nije točen alkohol. (Smajlović, 1984:5) Na sličan način obredno i profano susreću se na olovskim *dovama* i u današnje vrijeme.

Vidjeli smo također da se u današnje doba većina olovskih dova održava u nedjelju. Međutim, tradicionalne olovске dove, poput dove u Petrovićima, Bakićima, Gurdićima, Kolakovićima i Lišćima još uvijek

³ Kazivao Esad-ef. Pepić, glavni imam MIZ Olovo. Zabilježio Elvir Duranović. U Olovu, 10. oktobra 2017. godine.

⁴ Šire o Jurjevdanu i Aliđunu u kulturi Bošnjaka vidi: Duranović, 2011:122-133

⁵ Od devetnaest održanih dova na području Olova 2002. godine dvanaest ih je bilo

u nedjelju. Vidi: “Prezentacija Medžlisa Islamske zajednice Olovo” <http://novosti.tripod.com/medzlis/> (Zadnja posjeta 07. juli 2018)

se održavaju utorkom čime se nje-
guje tradicija učenja dova utorkom.
Važno je napomenuti da su tradici-
onalne olovске dove održavane i u
vrijeme socijalističke vlasti kada je
većina drugih dovišta bila zabranje-
na. Vjerovatno je razlog za to činje-
nica da obredni dio dovišta nije bio u
prvom planu, već je fokus u to doba
bio na narodnom veselju i teferiču
koji je ondašnja vlast dozvoljavala.
Mada se među dovama koje su se
održavale u doba socijalističke Jugo-
slavije ne spominje Kurban-kamen,
pouzđano se zna da tradicija održa-
vanja dova na ovom dovištu ni tada
nije bila prekinuta.⁶

Šehidsko mezarje pored nove džamije u Solunu.

“Stvaranje tradicije” ili formiranje novih dovišta na području Medžlisa IZ Olovo

Prije Agresije na Bosnu i Herce-
govinu (1992-1995), Salih Smajlo-
vić zabilježio je 1984. godine da je
na području Olova održavano osam
dova, i to:

- 1) Milankovići – 1. jula.
- 2) Bakići – 3. jula.
- 3) Rijeka – Careva Ćuprija – 7.
jula.
- 4) Žunova (Solun) – 8. jula.
- 5) Čuništa – 15. jula.
- 6) Memagića Stijena – 22. jula.
- 7) Moguša Jasik – 29. jula.
- 8) Martinovići – 5. augusta.

Uz pomenute, zna se da su se
održavale dove na Kurban-kamenu,
u Petrovićima i Šaševcima. Nakon
agresije, broj olovskih dova značajno
se povećao, a dva su ključna faktora
utjecala na to. Tradicionalne olov-
ske dove uz obrednu imaju izrazitu
društvenu ulogu i značaj tako da je
svako muslimansko mjesto koje se
dovoljno razvilo da ima mesdžid ili
džamiju željelo da ima svoju dovu.
Datumi dova u nekim selima, poput
Dolova, vezani su za vrijeme otvara-
nja džamije, tako da se mještani ovog
naselja dovom prisjećaju tog važnog
događaja za svoj vjerski život, dok
su termine drugih dova odgovorni
u Islamskoj zajednici određivali u
dogovoru s mještanima.⁷

Drugi bitan faktor koji je utje-
cao na povećanje broja dova u Olo-
vu jesu burni historijski događaji i
Agresija na Bosnu i Hercegovinu
koja je sa svom svojom brutalno-
šću zahvatila i olovsko područje
na koje su se slile rijeke izbjegli-
ca s okolnih okupiranih područ-
ja. Odlukom odgovornih u Islam-
skoj zajednici u Olovu, svi ubijeni
pripadnici Armije Republike Bo-
sne i Hercegovine koji su utočište
pronašli na području ovog grada)
ukopavani su pored nove džami-
je u Solunu. Naime, nova džamija
u Solunu sagrađena je neposredno
pred Agresiju i bilo je planirano da
se u dvorištu džamije sagrađi imam-
ska kuća i prateće prostorije neop-
hodne za normalno funkcionisanje
džemata. Kada je počela Agresija,
prve žrtve ukopane su u haremu u
gradu. Međutim, ubrzo se shvati-
lo da će ubijenih biti znatno više,
pa se od vakifa džamije u Solunu
tražila dozvola da se šehidi – mu-
hadžiri kopaju pored ove džamije.
Vakif Hasan Hadrović to je dozvo-
lio i 20. augusta 1992. godine počeo
se s ukopavanjem šehida u ovaj

harem. Do kraja Agresije u haremu
je sahranjeno 150 šehida. Za termin
održavanja Šehidske dove u Solu-
nu izabran je datum ukopa prvog
šehida, 20. august, a prva dova or-
ganizovana je 1994. godine. Na taj
način stvorena je tradicija koja traje
već više od dva desetljeća.⁸

Šehidska dova u Solunu zadnja je
u kalendaru olovskih dova čiji broj se
sedam godina nakon Agresije, 2002,
popeo na devetnaest.⁹ Godine 2018.
na području MIZ Olovo proučena
je ukupno dvadeset i jedna dova.

Zaključak

Osnovna funkcija olovskih dova
u današnje vrijeme nije se mijenjala.
Uz očuvanje sjećanja na hiljadugo-
dišnju ukorijenjenost fizičkog biv-
stvovanja Bošnjaka i podsjećanje na
prvo doba širenja islama, svrha no-
voformiranog šehidskog dovišta u
Solunu jeste podsjećanje na heroj-
stvo šehida koji su svoje živote dali
za očuvanje islama i muslimana na
ovim područjima, čime je sačuvan,
proširen i dodatno osnažen konti-
nuitet održavanja olovskih dova.

⁶ Kazivao Esad-ef. Pepić, glavni imam
MIZ Olovo. Zabilježio Elvir Durano-
vić. U Olovu, 10. oktobra 2017.

⁷ Kazivao Esad-ef. Pepić, glavni imam
MIZ Olovo. Zabilježio Elvir Durano-
vić. U Olovu, 10. oktobra 2017.

⁸ Kazivao Mujo-ef. Numanović, imam u
džematu Solun. Zabilježio Elvir Dura-
nović. U Olovu, 10. oktobra 2017.

⁹ “Prezentacija Medžlisa Islamske zaje-
dnice Olovo” [http://novosti.tripod.com/
medzlis/](http://novosti.tripod.com/medzlis/) (Zadnja posjeta 07. juli 2018)

Literatura

- Behlulović, Sakib (2008). *Zapis o rodnom kraju*. Olovo.
- Duranović, Elvir (2011). *Elementi staroslavenske tradicije u kulturi Bošnjaka*. Bugojno.
- Duranović, Elvir (2018). *U potrazi za Svetim – Dovišta na području Muftijstva travničkog*. Sarajevo: El-Kalem.
- Graburn, Nelson H. H. (2001). "What is Tradition?" *Museum Anthropology*, 24, 6.
- Glavni pregled političkoga razdielenja Bosne i Hercegovine – Popis od 16. lipnja 1879.*
- Hadžijahić, Muhamed i H.H.S. (1981). "Pećina u Brateljevićima kod Kladnja kao kultno mjesto", *Glasnik VIS-a u SFRJ*, LXII, 3, 473-490.
- Husić, Aladin, (2016). "Fatih u Bosni – koleracija historijskih izvora i narodnih predanja", *Zbornik radova Abd-nama i ljudska prava*. Sanski Most: Fondacija "Alast" – Zenica i Medžlis IZ Sanski Most.
- Kupusović, Amina (2000). *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, sv. III. Sarajevo: Bošnjački institut Zurich – Odjel Sarajevo, Orijentalni institut.
- (1993) *Nacionalni sastav stanovništva – rezultati po opštinama i naseljenim mjestima 1991*. Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Statistički bilten, Sarajevo, br. 243.
- "Prezentacija Medžlisa Islamske zajednice Olovo" <http://novosti.tripod.com/medzlis/> (Zadnja posjeta 07. juli 2018)
- Smajlović, Salih (1984). "Na dovi u džematu Čuništa kod Olova", *Preporod*, 17.

Kazivači:

- Numanović, Mujo-ef., imam u džematu Solun. U Olovu, 10. oktobra 2017.
- Pepić, Esad-ef., glavni imam MIZ Olovo. U Olovu, 10. oktobra 2017.

إلفير دورانوفيتش

استمرارية تراث الدعاء الجماعي في أولوفو: من "قربان كين" (المدبح الحجري) إلى مقبرة الشهداء في سولون

الموجز

ما زالت منطقة أولوفو، حتى يومنا هذا، تحافظ على تراث "الدعاء الجماعي" في أماكن معينة مهمة للمسلمين. في جانب العبادات التي تقام في تظاهرات الدعاء الجماعي التراثية في منطقة أولوفو، فإنها تتميز بدورها الاجتماعي المتميز، فكل مكان يعيش فيه المسلمون تطور بشكل كاف بمرور الوقت، ببناء مسجد جامع أو مسجد صغير، أراد أن يكون له تظاهرة دعاء جماعي خاصة به. في هذا الصدد، عادة ما ترتبط تظاهرات الدعاء الجماعي بتاريخ افتتاح المسجد، أو بمناسبة أخرى، كما هو الحال في دفن أول شهيد في جيش البوسنة والهرسك في مقبرة الشهداء في سولون. يتحدث الكاتب في هذا المقال، وبناء على الدراسة الميدانية والمواد المنشورة، عن تظاهرات الدعاء الجماعي التراثية التي كانت تقام في أولوفو قبل العدوان على البوسنة والهرسك (1992-1995) وتظاهرات الدعاء الجماعي التي بدأت تقام حديثاً، والتي تؤكد استمرارية هذه الظاهرة الدينية في منطقة أولوفو.

الكلمات الرئيسية: الدعاء، مكان تظاهرة الدعاء الجماعي، بيتروفيتشي، "قربان كين" (المدبح الحجري)، سولون، دعاء الشهداء.

Summary

CONTINUITY OF TRADITION OF DU'A GATHERING IN OLOVO: FROM QURBAN ROCK TO SHAHEED'S MEZARISTAN IN SOLUN

Elvir Duranović

To the present-day city of Olovo has preserved the tradition of *du'a* (supplication to Allah) gatherings in certain places which are of significance to the local Muslim community. Traditional *du'as* of Olovo are not only a ritual but also have an exceptional social role and significance. Thus every Muslim place that has in time developed sufficiently to have its masjid or a mosque, tended to have its own *du'a*. Newly established *du'a* site's tradition would consequently be linked to a certain date marking either the day of the opening of a mosque or, as is the case with Shaheed's *du'a* in Solun, which is observed on the day of the burial of the first martyred soldier of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina in that Shaheed mezaristan. In this article the author, on the bases of research conducted on the terrain and on available published data, presents traditional *du'a* sites of Olovo which were held before the aggression on Bosnia and Herzegovina as well as the newly formed tradition of *du'a* gatherings that show continuity of this particular religious phenomenon in the region of Olovo.

Keywords: *du'a*, *du'a* site, Olovo, Petrovići, Qurban-rock, Solun, Shaheed's *du'a*